תלמוד תורה
במשנת הרב קוק

א. אורות | עמ' נ'

ישנם בעולם חסידים, פלוסופים, אנשי קודש ואנשי אלהים, אבל אין בעולם אומה, שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כ"א ע"פ המגמה של האידיאה האלהית העליונה בעולם, כ"א ישראל.

רוח שונה מרוחות כל העמים אשר תחת כל השמים מוכרח שתהיה לו ג"כ כלכלה מיוחדה הנאותה לו, המפרנסת אותו, מחזקת את כחו ונותנת לו את קיומו.

לא תוכל, לפי זה, היהדות לסמוך רק על המזון התרבותי הכללי, שאין בקרבו אותם החלקים שגופה הרוחני נבנה מהם. במה שבבחינה עיקרית הוא שונה מרוח כל העמים, לא נשלל בזה בשום אופן את אותו הצד האנושי, שבו הוא שוה לכל האדם, ומצדו היא זקוקה גם לכלכלה תרבותית לצדה הרוחני ככל המזון הרוחני אשר לכל האדם במקצוע זה, אבל כלכול זה לא יפטר אותה ממזונה המיוחד לה.

ואם תראה, שיבוא איזה רוח זר להעתיק אותה ממקור הייה המיוחדים ולהכוותה לצד הספוק רק בכלכלה הכללית, ומכל שכן אם בשלילה תקיפה ומכרחה ישלול אותו הרוח את מזונה, המיוחד להחזיק את רוחה ולפרנס את יסוד קיומה, תדע כי אויב נצב לה, ובכל עז כחה הפנימי תעמוד על נפשה.

כשבאים נמהרי לב ומזלזלים ברוחה, ובועטים ברגל זדון בתכסיסי חייה, היא מתחלחלת ויודעת כי עת צרה היא לה.

ב. אגרות הרא"ה | אגרת ש"א

מכתבו היקר הגיעני. ואשר בעצתי ישאל, ע"ד חיזוק של חיי הנפש לעבודת ד' בשמחה ובגבורה, קשה מאד לברר בדברים קצרים גם יסוד אחד מאדני העבודה הטהורה, וכל עיקר זירוזי לדידי ולדכותי הוא רק לקבע זמנים הגונים על חלק התורה הרחני, בכל מקצועותיו, שלא יהי' מונח בקרן זוית ונתון רק לקריאה ארעית, וממילא יזרח אור הנשמה, ורוח שמחה וגבורה תפעם בלב הדורש את האמת בלא לב ולב. בכ"ז לא אמנע הטוב להציב כלל גדול אחד, אע"פ שגם הוא לא יובן בכל עמקו כ"א ע"י שינון ולימוד מרובה, מ"מ כבר יהי' בזה בית-יד לחפץ בחשק אהבת השם יתברך ואור תוה"ק. כי זה פשוט הוא, שגם הירוד שבאנשים אם יציעו לפניו שיכול הוא בכל עת לעשות חסד על כל העולם כולו, הכולל בתוכו כ"כ הויות עד אין תכלית, יתעורר בשמחה ובגבורה לעשות טוב, וכל העצלות והרפיון אינו בא כ"א מחוסר אמנה בגודל הטוב שעושים ממש עם כל היקום בעסק התורה, המצות, העבודה, וזכיכות המדות, אשר עבור זה האיר ד' את עינינו בדברי קדושי עליון בעלי קבלת האמת, אשר הרחיבו המשכיות להודיע את גודל יקרת העבודה ואיך מעלים על ידה את כללות ההויה וכל פרטיה. אמנם צריך הדבר להתקרב אל הציור השכלי, כדי שיהי' הזירוז אמיץ והשמחה מבוססת. וזה הציור בא ע"י ההבנה של האחדות הרוחנית, דהיינו להשכיל שאור הנשמה של כל יחיד הוא מקושר עם הנשמה הכללית של כל ההויה כולה, שממנה שואב כל היקום לכל פרטיו את אור השלמתו, ובידינו הוא להסיף אור בנשמה שלנו ע"י התורה, החכמה, המצות, העבודה, והמדות הטובות, בכל עת ורגע, ובכל רגע שאנו מוסיפים אור בנשמתנו, אם רק נשים דעתנו שלא על עצמנו בלבד אנחנו חשים כ"א על כל ההויה, כי „כל פעל ד' למענהו", מוסיפים אנו דיוקנא וחיים בכל. וצדיק מוסיף על ידינו אומץ בעבודתו, והרשע מתמקמק רשעתו באיזה מדה, והרהורי תשובה באים לו, ואפילו הבהמות והחיות מתבסמות לפי ערכן, ואפילו היצורים הנוטים להזיק ולהחריב מתעדנים ומזדככים, מזיו הקדושה הנוספת ע"י נשמה אחת השמה לב באמת על הכלל כולו, ואין צריך לומר גודל האור שמתוסף בצחצחות העליונות בנשמות, ובכל המדרגות של העולמות הרוחניים, שאין קץ ליפים והוד קדושתם וחמדתם.

ג. אורות התורה | פרק ח'

א. "נעשה ונשמע". הקדמת "נעשה" ל"נשמע" מצינת את הוקרת התורה מצד סגולתה האלהית, יותר על מה שראוי להוקירה מצד צורך התועלת המעשית שיש בלמודה. כי כיון שכבר נאמר "נעשה" הרי הקישור אל ערך הלמוד המעשי הוא כבר בכלל, ו"נשמע" מצין את הקישור אל ערך הלמוד הסגולי.

ד. אורות ישראל | פרק ב'

ד. היחש האמיתי של כל יחיד שבישראל לכנסת ישראל, במובן הרוחני המלא, המקיף את כל החיים, המוסריים, הרוחניים והטבעיים, צריך הוא למזון תמידי יותר ממה שצריך כל בן אומה טבעית ביחש לצירופו לעמו. הנטיות הטבעיות אינן צריכות כ"כ חיזוק כמו הנטיות המוסריות, שהן צריכות טפח וטיפול תמידי בלימוד ובמעשה. וע"כ האומות, שיסוד הויתן הלאומית הוא יותר מכוון כלפי המילוי של הנטיות הטבעיות, כל זמן שהן קימות משפיעות הן את צירופן על כל יחידיהן בלא הכרח של הזנה מיוחדת. בישראל גדול מאד האגד כלפי צדדי המוסריות והאידיאליות, המשותפת בכללות האומה, וכאשר הנטיות הרוחניות צריכות הן גם בכל יחיד טיפול תמידי, שלא ישפלו ולא יתטשטשו מצורתם, ק"ו שהיחש שהיחיד נזקק מצדן אל הכלל כולו שצריך אימוץ ומזון תדירי. המובחר שבמזון הלא הוא תלמוד תורה לכל צדדיה, הכולל ג"כ את הלימוד ההסתורי, בכל שלמותו, וקיום המצות באמונה עמוקה המוארה באור דעת והכרה ברורה.

ה. עין א"ה | ברכות, פרק ט'

שמב. ד"א "הסכת ושמע ישראל", כתתו עצמכם ע"ד תורה, כדר"ל, דאמר ר"ל, מנין שאין ד"ת מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה כו'. כשם שבקיבוץ הנצרך לישובו של עולם, התכלית של ההנהגה הקיבוצית היא שיחיו בני אדם יושבי הארץ חיים ממוצעים מסודרים. אמנם כדי שהכלל יגיע לחיים אמצעיים, צריכים אנשים יחידים, עומדים על משמרת עבודת הכלל, להתנדב בעבודה רבה יוצאת חוץ לגבול האמצעי, כעבודת אנשי החיל שלפעמים ינדדו שינה מעיניהם ויעמדו הכן על [ה]משמר שעות רבות יותר מהעסק הראוי לחיים ממוצעים, והם מקבלים באהבה את העול הזה, אם בעלי נפש הם, ושמחים בעבודתם, באשר יודעים הם, כי רק בהתנדבם הם להעמיד את מצב חייהם במצב יוצא מגבול הסבל הממוצע יצליחו את בני אומתם בחיים הממוצעים, כן השרידים אשר ד' קורא[1] העוסקים בתורה, הם אנשי החיל למשמרת, חומה המה לאומה הישראלית בכללה, "אני חומה[2] — זו תורה[3], ושדי כמגדלות[4] — אלו ת"ח"[5]. אם אנשי החיל יאבו להיות מתנהגים בחייהם בגבול הממוצע, אז תהי' המדינה אבודה, ולא תשיג גם ארחות חיים ממוצעים, כי חמס ושד יתרבה בה וידי(י) צריה תשיג להדפה ולכלותה מעל פני האדמה. ע"כ הת"ח, אנשי המשמר, צריכים להתנדב לעבוד יותר מהמדה הממוצעת, כדי להביא שלום לעולם, כדי להמשיך יפה את הקיום לאור ישראל וחייו האמיתיים. ע"כ לא נביט אל חלישות הכח המוכרח כמעט ברובו להמצא בין ת"ח עמלי תורה, על כתיתות הגוף החומרי ועל המניעה מהמון תענוגי החיים ושגון עליזים. כי אך בזאת תתקיים התורה: בעמל הגופני, הכתיתה, נגד החלק המעשי הצריך סבל ועבודה של עיון וגרסא בעמל גדול, והרחקה מרגשות העונג של הרחבת החיים, ע"י ההתעמקות הנפלאה בעיונים שכליים מופשטים והגיונים מוסריים, איך לישר דרכם של בנ"א להתרומם מעל כל יצר לב האדם למראה עיניו, למען יוכלו בלא משוא פנים להורות לבנ"א הדרך הטובה והישרה, שתבא רק בהמתת החפץ הסוער לתענוגי (הרוח) [הגוף] שהם ראויים אמנם להמון, אבל ראוי להיותם רחוקים מלב בעלי עיון עובדי עבודת הקודש לישר דרך העם.

ו. אורות הקודש | פרק א'

חָכְמַת הַקֹּדֶשׁ הַפּוֹעֶלֶת

א

חכמת הקודש היא נעלה מכל חכמה, בזה, שהיא מהפכת את הרצון והתכונה הנפשית של לומדיה לקרבם לאותה הרוממות שהיא בעצמה מתעצמת בה. מה שאין כן כל החכמות העולמיות, אף על פי שהן מציירות עניינים נשגבים יפים ואציליים, אין להן אותה התכונה המפעלית, להמשיך את המהות העצמית של ההוגה בהן אל ערכן, ובאמת אין לה יחש כלל ליתר הכחות והעצמיות של האדם, חוץ מכחו המדעי לבד.

וטעם הדבר הוא, כי כל עניני הקודש ממקור חיי החיים הם באים, מיסוד החיים המהוה את הכל, ויש בכח התוכן המקודש להוות המון ברואים לאין תכלית, לנטוע שמים וליסד ארץ, וקל וחומר להטביע צורה חדשה ומבולטת על הנפש ההוגה. וכל המדעים של חול אין בהם זה הכח, כי הם אינם מחדשים ומחוללים חדשות מצד עצמם, אלא הם מציירים ומציגים לפני ההשקפה השכלית את מה שהוא נמצא במציאות, ועל כן אינם יכולים גם לעשות את ההוגה בהם לבריה חדשה, לעקור אותו מעצמיות תכונותיו הרעות, ולהעמידו במצב של מציאות חדשה, טהורה וחיה באור החיים האמתיים, העומדים לעדי עד.

ז. עין א"ה | ברכות, פרק ט'

שדפ. אמרי דבי ר"י, מ"ד "כי מיץ חלב יוציא חמאה וגו'", במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שינק משדי אמו עליה. רבים הם הפדגוגים המתנשאים להביא דרכים להקל את עול הלימוד, וחושבים שיביאו ברכה לעולם בהקנותם את הידיעות והלימודים התוריים באופן קל, שלא יצטרך האדם להיות עמל בהם. תועלת הדבר אינה אמנם אלא מתעה, כי הידיעות לא תמדנה ע"פ כמותן כ"א ע"פ איכותן, ע"פ עומק ההבנה וחריפות השימוש בהן לכל חפץ. ביותר לימודי התורה ע"פ גודל הרושם שפועלים על הלומד, לענין התכונה של המוסר, המעשים הטובים ויראת ד' הטהורה. ובזאת יהי' מועיל רק הלימוד שאינו בא בדרכים קלים ונוחים לקלוט, כי ע"י היגיעה ועבודה שכלית, מתעלה האדם למדות נעלות, ולהיות נוטה אל השכל ואל כל דברי קודש באהבה וחפץ לב, והלימוד פועל עליו להיות כולו נתון ומסור ללימודיו. ע"כ יצא מהלימוד, שע"י היגיעה דוקא, עומק ההבנה והידיעה הברורה, עם הפעולה הרצויה לעבודת ד' ויראתו וכל טהרת המדות. אבל הלימודים הנכנסים באופן קל, בלא יגיעה ועבודה כבירה, ישארו לעולם שטחיים וקפויים עומדים מחוץ לנפשו של אדם הפנימית, ופועלים מעט על מעשיו ועל יצרי לבבו. ע"כ חמאה של תורה, הברור והמובחר שבה, העיקרי, המחוור בעומק רעיון ושום שכל[1] והמרבה אומץ הנפש ביראת ד' ודרכי קודש, **במי תמצא?** רק במי שנתגדל על עבודת התורה בעמל, וקנה אותה בדרכים כבושים שע"י יגיעה ועבודה רבה, שעמדו לו להתרחק מן הילדות וכל געגועיה, לבלתי קנותם בדרך שעשועי ילדים, כ"א **מקיא חלב שינק משדי אמו עליה**, ע"י רב עמל ויגיעה, יהי' לו המזון הקל והנח, למורת רוח. וכמו שיקוץ הגדול בהמזון של היונק[2], עם כל קלות עיכולו ומהירות השגתו, כן יקוץ המתרגל ביגיעה ועבודת עיון, ששמח בזה והוא כל תענוגו ומשוש נפשו, בלימודים הנקנים כולם ע"י דרכים קלים, אבל עם זה הם מחוסרים עומק וכח רושם חזק בנפש.

ח. זרעונים | עמ' קכ"ג

ד. מעשי יצירה

אורה של חיים ושל טוב, של כח פועל ושל גבורה כללית, יוצאת לאיש הפרטי ולאומה בכללה מהיפי והטוב, הגבורה והנצחיות, שיש בגניזה בכח סודות הטעמים של המצות הנעשות באמונה לשם־שמים. כל מי שמרפה עצמו מדברי תורה ואפילו ממצוה קלה אין בו כח לעמוד בעת צרה. וכל מי שעושה את המצות כולן ומחזיק בתורה בלא רפיון, כח־החיים שהוא גנוז ביסוד טעמי־תורה עושה בו את שלו, אע"פ שאינו מרגיש בעת העשיה והלמוד כל תוספת כח גשמי או רוחני בקרבו, ובכל עת־מצא שכח־חיים דרוש להתגלות יצא כח חיים אצור, אשר גנוז על ידי התורה והמצות, ומחמם את הלב ומאיר את הנשמה.